

УДК 331.215.53

Шишкіна О. О., к.е.н., ст. викладач, Погоріла Г. В., студент
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ ДЛЯ ПРАЦЕЗДАТНИХ ОСІБ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто методи визначення прожиткового мінімуму в світі. Досліджено склад і структуру споживчого кошика працездатного населення України. Удосконалено перелік та норми споживання продовольчих та непродовольчих товарів і послуг. Визначено прожитковий мінімум за реальними цінами для середньостатистичної працездатної особи.

Ключові слова: прожитковий мінімум, споживчий кошик, продовольчі, непродовольчі товари і послуги.

Постановка проблеми. Одним з основних соціальних стандартів для працездатного населення, виходячи з якого визначається розмір заробітної плати та всі соціальні гарантії для економічного активного населення є прожитковий мінімум. Важливе значення при цьому відіграє принцип формування цієї величини, розмір якої повинен забезпечити відтворення робочої сили, збереження здоров'я та нормальне функціонування організму людини. Прожитковий мінімум в Україні встановлюється, виходячи з мінімального набору продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, тобто, так званого, споживчого кошика, який є визначальним фактором забезпечення працездатності людини.

Проте, не для кого не є новиною, що український кошик далекий від реальності. Цифри, що зазначені в ньому є застарілими, давно не переглядалися, а тому не відповідають потребам сучасної економічно активної людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Споживчий кошик є доволі популярною темою серед журналістів і науковців, котрі приділяють увагу необхідності його перегляду. До них, зокрема можна віднести Єгорова Б. та Балюк В., які у своїх роботах детально розкрили проблеми соціальних стандартів якості життя населення. Визначення методики розрахунку базового соціального стандарту розглядалися у вітчизняній економічній літературі такими вченими, як С. Галаненко, В. Столяров, А. Колосок, Н. Савченко, Т. Кір'ян, М. Шаповал. та ін.

Водночас подальшого розвитку потребує питання формування споживчого кошика, який би відповідав сучасним потребам зайнятого населення, і визначення на основі цього прожиткового мінімуму для працездатних осіб за реальними цінами.

Метою статті є визначення розміру прожиткового мінімуму для працездатного населення за реальними цінами на основі аналізу переліку найменувань і норм споживання продуктів харчування, товарів та послуг та порівняння методики визначення споживчого кошика України з розвиненими країнами світу.

Вклад основного матеріалу. Прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я [1, ст. 1]. Основою розрахунку прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення є мінімальний споживчий кошик, до якого входить набір продуктів харчування, товари непродовольчого призначення та різні послуги (комунальні, транспорт тощо), які визначаються нормативним методом у розрахунку на місяць на одну людину і, окремо для представників соціальних і демографічних груп населення: дітей віком до 6 років; дітей віком від 6 до 18 років; працездатних людей і для людей, які втратили працездатність [4, ст. 1]. Такий поділ зумовлений особливостями людського організму, його потребами залежно від віку та фізичних властивостей.

У світі застосовуються різні методи визначення прожиткового мінімуму: статистичний, ресурсний, суб'єктивний, нормативний та комбінований (рис. 1.) [6].

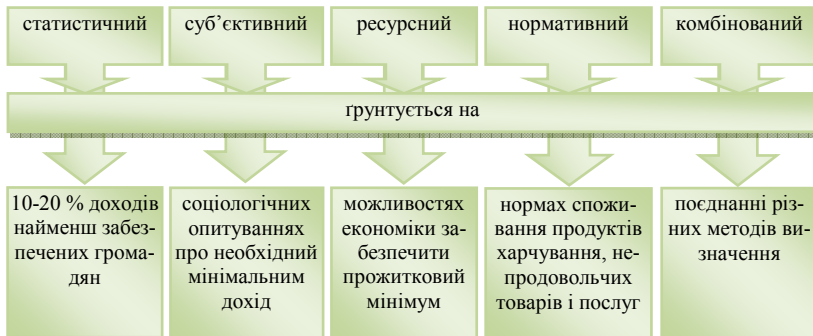

Рис. 1. Методи визначення прожиткового мінімуму

Статистичний метод передбачає встановлення прожиткового мінімуму на рівні 10-20% доходів найменш забезпечених громадян дер-

жави. Цей метод застосовується, як правило, в державах з високим рівнем доходів громадян.

Суб'єктивний або соціологічний підхід базується на даних соціологічних опитувань про необхідний мінімальний дохід. Результати такого методу не можуть бути підкріплені реальними економічними можливостями держави, але він висловлює реальні потреби людей.

Ресурсний метод виходить із можливості економіки держави забезпечувати прожитковий мінімум на певному рівні і застосовується в країнах з високо розвинутою економікою.

Комбінований метод може поєднувати декілька перерахованих методів у різних пропорціях.

В Україні застосовується *нормативний метод*, який полягає у встановленні вартісної величини прожиткового мінімуму на основі споживчого кошику, що ґрунтується на визначенні наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг з огляду на нормативи їх споживання та використання.

Набір продуктів харчування формується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я з використанням нормативів фізіологічної потреби організму людини в продуктах харчування, виходячи з їх хімічного складу та енергетичної цінності [1, ст. 3, п. 2].

Набір непродовольчих товарів формується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в сфері економіки з використанням нормативів забезпечення засобами гігієни, медикаментозними засобами, засобами захисту організму людини від впливу навколишнього середовища, а також засобами влаштування побуту [1, ст. 3, п. 3].

Споживчий кошик України був прийнятий в 2000 році Постановою КМУ «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних демографічних груп населення». З тих пір його ґрунтовно так і не переглядали, хоча законом визначено що він має переглядатися кожні п'ять років. Зрозуміло, що за п'ятнадцятиріччя потреби середньостатистичної зайнятої особи змінилися, деякі послуги втратили свою актуальність, а інші навпаки є необхідними під впливом інформаційного суспільства. Все це повинно бути передбачено в основному наборі продовольчих і непродовольчих товарів та послуг, який є визначальним при встановленні мінімальної заробітної плати.

Вартість споживчого кошика в Україні на сьогоднішній день становить 1218 грн /міс. При цьому ціни на більшість продуктів харчування

та послуг зросли в понад 2 рази. В зв'язку з цим виникає необхідність не лише приведення споживчого кошика до сучасних потреб працездатного населення, але й визначення його за реальними цінами.

Для розрахунку вартості споживчого кошика для середньостатистичної працездатної особи використано інформацію про ринкові ціни на продукти харчування, непродовольчі товари та послуги м. Рівного. На основі зібраних статистичних відомостей здійснено розрахунок загальної вартості споживчої кошика за таким прикладом:

Хліб житньо-пшеничний: 39 кг/рік*→3, 25 кг/міс.

8,12 грн /кг *3, 25 кг/міс.=26,41 грн /міс.

* - згідно Постанови КМУ №656 від 14.04.2000 р.

За таким же принципом здійснено розрахунок інших найменувань, що входять до мінімального набору згідно постанови КМУ. Склавши результати розрахунку по всіх групах товарів і послуг отримано вартість прожиткового мінімуму для працездатних осіб за реальними ринковими цінами на прикладі м. Рівного, що повинен становити 2663,57 грн. Таким чином, прожитковий мінімум середньостатистичної працездатної особи повинен бути в 2 рази більший за встановлений соціальний стандарт.

Більшість лікарів-дієтологів України стверджують, що сьогоднішній продуктовий набір є незбалансованим: в ньому занадто багато вуглеводів (хліба, картоплі, цукру) і вдвічі менше норми білого м'яса, риби і круп, а експерти в свою чергу наголошують на тому, що асортимент протитоварів і особливо послуг не відповідає сьогоденню [13]. В зв'язку з цим варто переглянути набір і норми споживання/використання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та привести їх у відповідність з рекомендаціями фахівців та потребами пересічних громадян, що стало основою проведення соціологічного опитування.

Норми зазначені у споживчому кошику катастрофічно відрізняються від раціональних норм споживання, рекомендованих Українським НДІ гігієни харчування при МОЗ України. За всіма основними категоріями продовольчих товарів, окрім хлібних продуктів, є значне заниження норм споживання (в 2,5 рази на молоко та молокопродукти, на 53% на рибу та рибні продукти, на 40% на овочі, плоди, ягоди, на 57% на м'ясо та м'ясопродукти). Відтак це впливає не лише на розмір прожиткового мінімуму, а й суперечить його змісту – забезпечення функціонування організму людини на достатньому рівні, збереження здоров'я (ст. 1 Закону України «Про прожитковий мінімум»). В той же час

хліба треба вживати на 22% менше. Такі значні зниження норм споживання білків можуть негативно вплинути на здоров'я працездатної людини, від працездатності якої залежить розвиток держави в цілому.

Для виявлення потреб працездатного населення було проведено соціологічне опитування 100 жителів міста Рівне з метою розуміння чого саме не вистачає пересічному українцю у споживчому кошику, а що необхідно змінити. Мешканцям було запропоновано перелік найменувань непродовольчих товарів та послуг, з якого вони повинні були обрати не актуальні на сьогоднішній день позиції. Інший перелік стосувався позицій, що є необхідними, на їхню думку, для працездатного населення на сьогоднішній день: наприклад, персональний комп'ютер, мобільний телефон, Інтернет тощо. Результати опитування представлено на рисунку 2, 3.

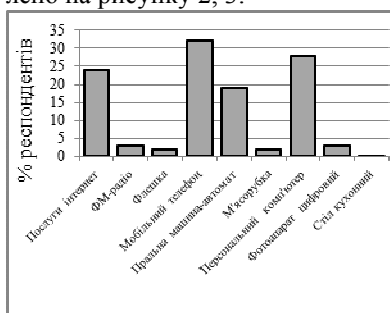

Рис. 2. Позиції, які внесено до споживчого кошика за результатами соціологічного опитування

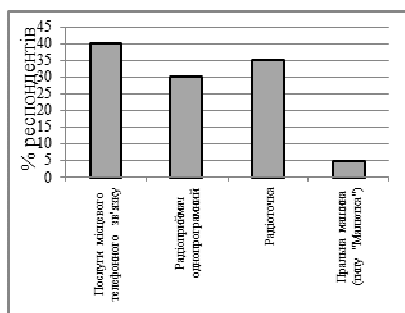

Рис. 3. Позиції, які виключено зі споживчого кошика за результатами соціологічного опитування

Найбільш необхідним, для пересічного українця, виявився мобільний телефон та персональний комп'ютер, а двоє людей зважили, що у списку не вистачає звичайних стаканів. Про необхідність пральної машинки автомат згадали 2% респондентів, більшість з них відмовилися від пральної машинки типу «Малютка». Респонденти зазначили, що не мають потреби у послугах стаціонарного телефону та радіоточки.

Таким чином, здійснивши аналіз діючого споживчого кошика отримано висновок про його невідповідність сьогоднішньому та потребам економічно активної людини, що зумовлено відсутністю його перегляду протягом п'ятнадцяти років, а також зміною потреб працездатної особи протягом цього періоду: на перше місце серед послуг виходить потреба в інформації, актуальним є не лише пропаганда, але й дотримання здорового способу життя, це зумовлює необхідність внесення

змін в споживчий кошик та зменшення вуглеводів, збільшення фруктів, овочів, білків тощо.

Результати проведених досліджень відображено в таблиці, до якої увійшли лише ті позиції споживчого кошика, які пропонується змінити, решта найменувань залишилися без змін.

Таблиця

Пропозиції щодо удосконалення переліку та норм споживання/використання продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, що входять до споживчого кошика працездатного населення

Найменування	Норми споживання згідно Постанови КМУ*	Норми споживання, що пропонуються**	Приріст, % (+ збіл., - змен.)
Продукти харчування			
М'ясо і м'ясопродукти	53 кг в рік	83 кг в рік	+57
Молоко і молокопродукти	148,5 кг в рік	380 кг в рік	+156
Яйця	220 кг в рік	290 кг в рік	+32
Хліб і хлібопродукти	123,4 кг в рік	101 кг в рік	-18
Картопля	95 кг в рік	124 кг в рік	+30
Овочі і баштанні	110 кг в рік	161 кг в рік	+46
Плоди, ягоди, виноград	64 кг в рік	90 кг в рік	+40
Риба і рибні продукти	13 кг в рік	20 кг в рік	+53
Цукор та кондитерські вироби	37 кг в рік	38 кг в рік	+3
Олія рослинна всіх видів	7,1 кг в рік	13 кг в рік	+83
Комунальні послуги			
Розмови місцевого телефонного зв'язку	15 хв. на особу, на місяць	виключити	-
Листування в межах України	1 лист в місяць	4 листи на рік	-67
Радіоточка	1 на сім'ю	виключити	-
Розмови мобільного зв'язку	Відсутні	30 хв. на особу на день	-
Інтернет	Відсутні	1 на сім'ю	-
Соціальні послуги			
Відвідини театрів, кіно, музеїв, зоопарків і т.д.	1 раз в місяць на сім'ю	2 рази на місяць на сім'ю	+100
Відвідини кафе, барів, ресторанів	Відсутні	1 раз на місяць	-
Поїздки таксомоторним транспортом	Відсутні	1 раз на місяць	-
Непродовольчі товари			
Настільна лампа	1 на 25 років	1 на 15 років	-40
Годинник	2 на 12 років	2 на 6 років	-50
Радіоприймач однопрограмиий	1 на 20 років	виключити	-
FM-радіо	Відсутні	1 на 10 років	-

продовження таблиці

Пральна машина («Малютка»)	1 на 14 років	виключити	-
Пральна машина автомат	Відсутні	1 на 10 років	-
Персональний комп'ютер	Відсутні	1 на 7 років	-
Фотоапарат цифровий	Відсутні	1 на 10 років	-
Мобільний телефон	Відсутні	1 на 8 років	-
Флешка	Відсутні	1 на 5 років	-
М'ясорубка	Відсутні	1 на 15 років	-
Стіл кухонний	Відсутні	1 на 20 років	-
Куртка вітрівка	1 на 5 років	1 на 3 роки	-40
Джинси	1 на 3 роки	2 на 3 роки	+100
Джемпер, светр	1 на 3 роки	2 на 3 роки	+100
Зимове взуття	1 на 5 років	1 на 4 роки	-20
Труси чоловічі	5 на 2 роки	4 на рік	+60
Плавки	1 на 10 років	1 на 5 років	-50
Краватка	1 на 10 років	1 на 5 років	-50
Труси жіночі	5 на 2 роки	6 на рік	+140
Бюстгальтер	2 на 2 роки	4 на 2 роки	+100
Чайний сервіз	1 на 5 років	1 на 10 років	+100
Стакан	Відсутні	3 на 3 роки	-
Підодіяльник	6 на 5 років	3 на 5 років	-50
Простирадло	6 на 4 роки	4 на 4 роки	-33
Наволочка	6 на 4 роки	4 на 4 роки	-33
Наволочка	6 на 4 роки	6 на 2 роки	-50
Махровий рушник	3 на 8 років	3 на 3 роки	-62
Медичні препарати			
Вата	5 кг на рік	2,5 кг на рік	-50
Ватні диски	Відсутні	6 упаковок на рік	-
Противірусні (10 таблеток)	Відсутні	2 упаковки на рік	-
Протиалергенні (10 таблеток)	Відсутні	1 упаковка на рік	-
Перекис водню	Відсутні	2 пляшки на рік	-
Активоване вугілля	Відсутні	24 пакки на рік	-
Гумовий джгут кровоспинний	Відсутні	1 на 3 роки	-
Лейкопластир	Відсутні	24 на рік	-

* Затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000р. № 656 [4]

** Для продуктів харчування - МОЗ України «Орієнтовний набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005-2015 роки» [2]; для комунальних послуг – згідно Постанови КМУ від 6 серпня 2014 р. № 409[5]; для соціальних послуг, непродовольчих товарів – за даними соціологічного опитування; для медичних препаратів – згідно наказу МОЗ № 875 від 11.10.2013 р. «Про затвердження протоколів провізора (фармацевта)»

Зрозуміло, що удосконалений споживчий кошик, до якого увійшли всі вищеназвані пропозиції згідно опрацювання висновків експертів, соціологічного опитування та нових нормативів споживання є більш

вартісним порівняно із діючим прожитковим мінімумом для працездатних осіб.

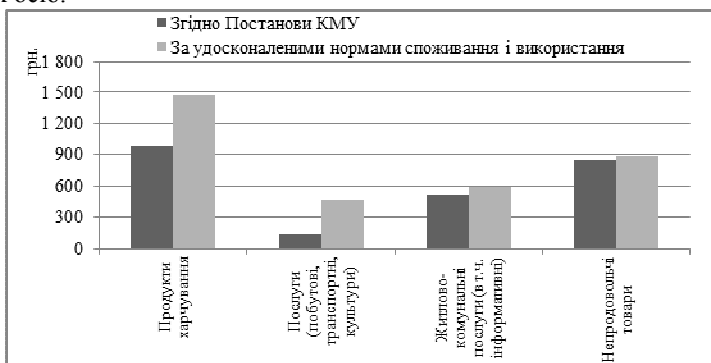

Рис. 4. Порівняння діючого і удосконаленого споживчого кошика за групами товарів і послуг

Зважаючи на збільшену кількість пунктів, а також покращені норми споживання, нова вартість кошика склала 3463,75 грн/міс. Причому значне підвищення вартості споживчого кошика відбулося за групою послуг (збільшення на 67%) і продуктів харчування (збільшення в 2,3 рази). Це, в свою чергу, збільшує частку непродовольчих товарів в загальній структурі кошика. На рисунку 5, 6 зображено структуру споживчого кошику за групами товарів та послуг, а також порівняння з діючою структурою.

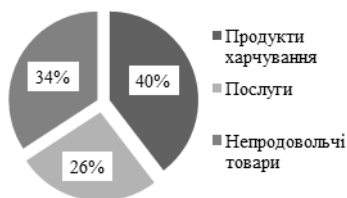

Рис. 5. Нормативна структура витрат в межах прожиткового мінімуму (за реальними цінами станом на лютий 2015 р.)

Рис. 6. Нормативна структура витрат в межах прожиткового мінімуму за удосконаленим споживчим кошиком (за реальними цінами станом на лютий 2015 р.)

Найбільша частка вартості прожиткового мінімуму працездатних осіб припадає на продукти харчування (понад 40%). Решта на послуги, питома вага яких в удосконаленому кошику зросла на 5%, та непродовольчі товари, частка яких в загальній вартості зменшилась.

Хоча запропонований кошик є дорожчим, проте його структура та норми споживання є більш збалансовані та відповідають вимогам сьогодення, що призведе до зростання трудового потенціалу працездатних осіб. Зрозуміло, що подальшого опрацювання потребує питання напрямів фінансування соціальних стандартів на достатньому рівні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Споживчий кошик є одним з інструментів прямого директивного регулювання оплати праці, як найвагомішої частини доходів населення. Його величина має безпосередній вплив на розмір оплати праці населення, задоволення його потреб та мотивації до праці. Проте механізм розрахунку прожиткового мінімуму в Україні є морально застарілим та не відповідає медичним нормам. Основними недоліками є те, що споживчий кошик не переглядався вже 15 років, а законопроекти, щодо його перегляду постійно відкладаються, що пов'язано з фінансовими можливостями держави. Запропонований споживчий кошик на основі опрацювання думок експертів та потреб сучасної людини в найбільшій мірі відповідає сьогоденню, враховує необхідність дотримання здорового способу харчування та мінімальні вимоги щодо розвитку особистості.

1. Закон України «Про прожитковий мінімум» № 966-XIV в редакції від 09.12.2012 2. МОЗ України від 14.01.2013 № 16 «Методичні рекомендації для лікарів загальної практики – сімейної медицини з приводу консультування пацієнтів щодо основних засад здорового харчування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20130114_0016.html 3. Закон України «Про охорону праці» № 2694–XII від 14.10.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> 4. Постанова КМУ «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» № 656 від 14.04.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-p> 5. Постанова КМУ № 409 від 06.08.2014 «Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/409-2014-p> 6. Міжнародний досвід розрахунку прожиткового мінімуму / Л. І. Новосельська, Ю. Ю. Цігуш // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.4. 7. Сегеда С. А. Оцінка споживання основних продовольчих продуктів в Україні / Сегеда С. А. // Вінницький національний аграрний університет. – Збірник наукових праць ВНАУ. – Серія: Економічні науки № 3 (69). – 2012. 8. Балюк В. А. Удосконалення соціальних стандартів підвищення якості життя населення [Електронний ресурс] / В. А. Балюк. // Нау-

кові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 1 (4) – Т. 2. – Полтава : ПДАА, 2012. – 352 с. – С. 54. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nppdaa/econ/2012_2/052.pdf **9.** Белова І. Споживчий кошик українця подорожчав майже в двічі / Белова І. // Режим доступу: http://vidido.ua/index.php/pogliad/article/spozhivchii_koshik_ukrainceja_podorozhchav_maizhe_vdvichi **10.** Ніколайчук Я. Чи можна вижити на мінімум, встановлений державою [Електронний ресурс] / Я. Ніколайчук // Тернопільські позитивні новини. – Режим доступу: <http://like.te.ua/події/новини/чи-можна-вижити-на-мінімум-встановлен/> **11.** Панченко О. Українець, німець, поляк: що в споживчому кошику [Електронний ресурс] / Панченко О., Розендал В. // Сегодня.ua. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/economics/finance/ukrainec-nemec-polyak-cto-v-potrebitelskoj-korzinke-520918.html> **12.** Споживчий кошик українця 2014 – сміх скрізь сльози [Електронний ресурс] // Подільська інтернет газета. – Режим доступу: <http://podilska.info/3490-spozhivchiy-koshik-ukrayincya-2014-smh-skrz-slozi.html> **13.** Салій Н. С. Рациональне харчування в сучасних умовах / Салій Н. С. // Київський міський центр здоров'я. – Режим доступу: <http://zdorov.com.ua/nutrition.html>.

Рецензент: д.е.н., професор Безтелесна Л. І. (НУВГП)

**Shyshkina O. O., Candidate of Economics, Senior Lecturer,
Pohorila H. V., Senior Student (National University of Water
Management and Nature Resources Use, Rivne)**

DEFINITIONS OF SUBSISTENCE MINIMUM FOR ABLE-BODIED PERSONS: PRACTICAL ASPECT

The article describes methods for determining the minimum subsistence level in the world. The composition and structure of the consumer basket of the working population of Ukraine. Improved list and rates of consumption of food and non-food products and services. The calculation of the minimum subsistence level of real prices for employable population.

Keywords: living wage; market basket; food, non-food goods (products) and services.

Шишкіна Е. А., к.э.н., ст. преподаватель, Погорила Г. В., студент (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРОЖИТОЧНОГО МИНИМУМА ДЛЯ ТРУДОСПОСОБНЫХ ЛИЦ: ПРАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассмотрены методы определения прожиточного минимума в мире. Исследован состав и структура потребительской корзины трудоспособного населения Украины. Усовершенствовано перечень и нормы потребления продовольственных и непродовольственных товаров и услуг. Произведено расчет прожиточного минимума по реальным ценам для трудоспособного населения.

***Ключевые слова:* прожиточный минимум, потребительская корзина, продовольственные, непродовольственные товары и услуги.**
